

„osobnosti“ a „štruktúry“, pričom „sprostredkováciu rolu medzi nimi... hrá ‚figúra‘ kultúry. Kultúra ako svet konštituovaných významov a hodnôt, ktorý je oproti personalisticky vyhrtenej hyperbole osobnosti mäkkší, tolerantnejší a zároveň v porovnaní s neosobnými štruktúrami, inštitúciami reči a literatúry atď. ľudskejšie kontúrovanejší. Je to svet ľudskej miery... Tento typ písania o literatúre je vnútorné, svojou vlastnou povahou pedagogický, pretože svet významov a hodnôt, ich poriadok možno sprostredkovať osobnou disciplínou, prácou, kultúrou, inštitúciami učenia a vzdelávania“ (s. 66). Citované tesne korešponduje s funkčným zameraním Opelíkovej monografie: rozumiem jej ako službe v najlepšom význame slova, službe autorovi a čitateľovi, ako sprostredkujúcej pedagogickej práci na pamäti literatúry. Významovú pôsobnosť Matejovom vymedzenej figúry kultúry by zároveň bolo možné z diela preniesť aj na jeho pôvodcu ako autorský typ.

Vladimír Barborík

Čúzy, Ladislav: LITERÁRNOESTETICKÁ KONCEPCIA ĽUDOVÍTA ŠTÚRA V PREDNÁŠKACH O POÉZII SLOVANSKEJ. Nitra : Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, 2004. 138 s.

Obdobie romantizmu v európskych literatúrach priťahuje v ostatných rokoch opätovný záujem literárnych historikov. Potvrdzujú to viaceré odborné podujatia i vedecké práce, ktoré sa orientujú na skúmanie tohto literárnohistorického problému. V našom kontexte spomeňme pripravovaný súbor Čepanových prác o romantizme, práce Petra Kášu, Petra Zajaca, Miloslava Vojtecha, verejne prezentované výsledky kvalifikačných prác Ľubice Somolayovej, Jany Pácalovej alebo vlnajúcej medzinárodnej se-

minár Problémy slovenského romantizmu, ktorý usporiadal Ústav slovenskej literatúry SAV a jeho výstupom je monotematické dvojčíslo 4-5/2005 časopisu *Slovenská literatúra*. V susedných Čechách sa romantizmus tematizuje v súvislosti s „hľadaním literárnych dejín“, ale aj v podobe reflexie *Dejín ranej romantiky* od Břetislava Horynu (Praha, 2005) či v podobe impozantnej monografie Zdeňka Hrbatu a Martina Procházku *Romantizmus a romantizmy. Pojmy, proudy, kontexty* (Praha, 2005). To všetko sa deje aj napriek tomu, že obdobie romantizmu sa zvykne predovšetkým v našom prostredí pokladať za literárnohistoricky „uzavreté“. Tomuto názoru napomáha najmä školský variant dejín literatúry, v ktorom je reflexia romantizmu už desaťročia nedotknutá: romantizmus – to je „Ľudovít Štúr a jeho žiaci“, romantici sú štúrovci a celé obdobie sa prezentuje ako „škola Štúrova“. Kultúrna pamäť ako pamäť kolektívna uchováva potom obraz slovenských romantikov v podobe predstavy monolitného a súdržného národnoobrodeneckého hnutia, ktoré dalo Slovákom spisovný jazyk, poéziu využívajúcu motívy a rytmus folklórnej poézie, v próze rozprávky a niekoľko historických „povestí“. Fakt, že v prípade romantizmu, podobne ako v prípade iných literárnohistorických celkov, ide o jav vnútorné štruktúrovaný a vrstvený, zostáva rešpektovaný len v odbornej komunite.

Príspevkom do diskusie na túto tému je aj práca Ladislava Čúzyho *Literárnoestetická koncepcia Ľudovíta Štúra v prednáškach o poézii slovenskej*. Konštruktívnosť Čúzyho čítania Štúrových prednášok o poézii a estetike vyrastá z niekoľkých bodov:

- autor si uvedomuje a na niekoľkých miestach práce to explikuje, že Ľudovít Štúr nebol teoretikom literatúry v zmysle sústavnej poetiky ani estetikom a že jeho úvahy na túto tému plnili predovšetkým mimoliterárne funkcie;
- autor vie, že táto skutočnosť nevyhnutne vedie k čítaniu „prednášok“ v kontexte so Štúrovými konštruktmi o historickom vývine, o „živote národov“, o „zásluhách

Slovanov o európsku civilizáciu“, o „stárom i novom veku Slovákov“ či o „najstarších príhodách na zemi uhorskej“;

- autorove analýzy sú príspevkom ku komplexnejšiemu poznaniu aktivít Ľudovíta Štúra, pretože „ani jeden Štúrov biograf nevenoval tejto oblasti jeho duševnej aktivity [literárnej estetiky, pozn. R. B.] výraznejšiu pozornosť“ (s. 8).

Pragmatické krídlo slovenských romantikov, reprezentované predovšetkým Ľudovítom Štúrom a Jozefom Miloslavom Hurbanom, sa usilovalo skonštruovať oporné body pre novú dimenziu sociálneho vedomia slovenského etnika – kultúrnu pamäť ako základ modernej kolektívnej identity. Tieto oporné body majú svoju „metodologickú“ a „ideologickú“ rovínu. Na prvej sa štruktúrujú črty „vývinu národov“ a „vývinu Slovákov“ v podobe „jednej reťaze nepretrhutej“ (Štúr), resp. pyramidálnej stavby (Hurban). Výsledkom je koncepcia, podľa ktorej na samom vrchole „života národov“ stoja Slovania, a koncepcia, ktorá ukazuje Slovákov ako národ „stredú uhorskej krajiny“, čo „prestál všetko, napriek víchriciam“. Druhá úroveň tento konštrukt ideologicky podporuje, na nej sa vytvára hierarchia prejavov „ducha“ (filozofia, náboženstvo, umenie), hierarchia umení a pre Slovákov sa formulujú kľúčové body ich „slávnej minulosti“ – Veľká Morava, kráľ Štefan, Matúš Čák, Jiskra z Brandýsa, Matej Korvín a dôkazy národného trvania: národný jazyk a folklór, pričom do pozície symbolu spojenia ducha a predmetnosti a symbolu večného trvania sa dostávajú prírodné dominanty, predovšetkým Tatry a Dunaj/Váh. Dynamiku do celého projektu vnáša predstava dejinného pohybu ako pohybu progredujúceho – ako pokroku.

Ladislav Čúzy sa svojimi analýzami pohybuje na jednotlivých úrovniach tejto koncepcie, čomu zodpovedajú príslušné kapitoly jeho práce, predovšetkým však časti Vzťah ducha a predmetnosti – základ filozofickej a literárnoestetikkej koncepcie Ľudovíta Štúra, Štúrova koncepcia historického vývinu, Štúrova definícia umenia a Formy umeleckého krásna a systém jednotli-

vých umení. Výsledky týchto analytických sond potvrdzujú primárne mimoliterárne (mimoestetické) ciele Štúrovho teoretizovania, poukazujú na ich ideologické a politické zameranie. Toto potvrdenie nachádzame v prítomnej práci v podobe otvorených konštatácií a aj v podobe zistení, že významná časť Štúrových záverov „nezodpovedá realite“ (s.15), čo odkazuje predovšetkým na ich ideologickú dimenziu. Na tejto rovine svojho výskumu sa Ladislav Čúzy podieľa na rekonštrukcii podoby a nástrojov Štúrovho národnobrodeneckého programu.

Naznačil som už, že aj poézia bola jedným z týchto nástrojov. Čúzy ako literárny historik však nezostáva pri tomto fakte a usiluje sa odkryť aj literárnoteoretickú dimenziu Štúrových úvah o poézii. Ide o komplikované pracovné zadanie s nejasným výsledkom, pretože Štúr nepracoval s literárnym materiálom a literárnoteoretickým inventárom ako literárny teoretik, ale ako ideológ, ktorý, povedané s Kalinčiakom, slovenské „hľadal i tam, kde ho nebolo“ a ktorý bol predovšetkým „človek idey“. Základom jeho ideologicko-politického konceptu bola ľudská (kolektívna) schopnosť preniesť ducha – étos ľudského životného snaženia opretého o nábožnosť, trpezlivosť/odolnosť, pracovitosť a pokoru – do predmetného činu. Tomuto východisku bolo podriadené aj jeho vnímanie poézie ako vrcholného umeleckého prejavu: „vrchovisko všetkých umení je poézia slovenská“ (s. 91).

Fakt, že si tento „pyramidálny punkt“ vyslúžila práve poézia, je v súlade s logikou celej Štúrovej ideologickej koncepcie. Do histórie umiestnil len tie národy, ktoré uspeli na poli ducha, „národy takrečeno indoeurópske“ (Štúr v stati Život národov), a tie, ktoré „niečo pozďaleka od týchto národov stoja, národy nazvané semitské“ (tamtiež). Medzi indoeurópskymi sú na samom vrchole Slovania. V takto vymedzenom teritóriu sa pohybuje aj pri hierarchizácii umenia. Začína architektúrou, pokračuje sochárstvom, maliarstvom a hudbou a dostáva sa k poézii, ktorá práve „v Slovanstve na najvyšší stupeň vystúpi“ (s. 29). Je potom už len prirodzené, že spomedzi poézie Slovanov je centrálnou slovenská poézia ako poézia predovšetkým lyrická.

Z tohto aspektu sú Štúrove prednášky, ktoré analyzuje Ladislav Čúzy, predovšetkým ideologickou reflexiou poézie s nacionálnym zacielením a Štúrova literárnoestetická koncepcia len súčasťou celku jeho ideologicko-politickej koncepcie.

Zaujímavým a inštruktívnym miestom Čúzyho analýz je časť, v ktorej sa venuje obsahu termínu zakliatie, resp. pojmovej dvojici zakliatie/odkliatie (s. 81 – 85), a časť, ktorá sa pre mňa nepochopiteľne ocitla medzi poznámkami (!). Na stranách 129 až 132 vedie Ladislav Čúzy polemiku s názormi Cyrila Krausa. V nej Čúzy zreteľne ukazuje na problematickosť Krausovho mytologizujúceho prístupu k prácam Ľudovíta Štúra a podčiarkuje svoje – myslím, že správne tvrdenie –, že „otázky estetickej povahy v žiadnom prípade nezohrávali v jeho [Štúrovej, pozn. R. B.] koncepcii prvoradú úlohu, aj keď sa to azda môže niekomu zdať“ (s. 129). Zdá sa to práve Cyrilovi Krausovi.

Čúzyho čítanie prednášok Ľudovíta Štúra o poézii slovanskej je zaujímavým príspevkom do diskusie o pluralitnej povahe slovenského romantizmu. Ukazuje predovšetkým na podstatu zámerov a koncepcií jeho pragmatického krídla a spolupodieľa sa na tom, čo Peter Zajac vo svojej úvahe o konštruktoch romantizmu v slovenskej a českej literárnej historiografii nazval situáciou „výmeny konštruktú slovenského romantizmu ako teleologického a lineárneho procesu vývinu na pružný, vnútorne diferencovaný a dynamický konštrukt ...“.

René Bilik

Vojtech, Miloslav: LITERATÚRA, LITERÁRNA HISTÓRIA A MEDZILITERÁRNOSŤ. Bratislava: UK, 2004. 134 s.

Monografickú prácu tvorí súbor jedenástich literárnohistorických štúdií rozčlenených do troch celkov. Viaceré otázky sa tu otvárajú reinterpretáciou kanonických učebnicových textov, ale aj (znovu)objavovaním menej zná-

mych či (po)zabudnutých literárnych diel. V autorskom rukopise dochádza k veľmi citlivému a inšpiratívne prepojeniu filologickej a historickej metódy vedeckej práce.

O modifikáciách „barokovosti“ sa uvažuje v dvoch kapitolách nad tvorbou A. Doležala, V. Šimka a J. Hollého. Prvý z trojice je známy ako autor skladby *Pamětná celému světu Tragoedie*, ktorá sa „považuje za posledný prejav literárneho baroka“. M. Vojtecha zaujal najmä Predhovor, ktorý považuje za zaujímavý literárnoteoretický text, obsahujúci aj „jednu z prvých definícií románu v dejinách slovenskej literatúry a myslenia o literatúre“. Konštatuje, že Doležalov text patrí „jednoznačne k barokovej epoche“, dodávajúc, že autor vykonal „iba malý nevýrazný krok k prekonaniu barokovej literárnosti smerom k osvietenskému klasicizmu“ (s. 16). Eschatologickými motívmi v textoch V. Šimka a J. Hollého sa zaoberá ďalšia kapitola, ktorá sa pokúša dokázať, že „vzťah medzi barokovou a obrodeneckou epochou“ nebol diskontinuitný. Hľadanie tematických a kompozičných paralel a súvislostí v textoch katolíckych básnikov H. Gavloviča – V. Šimka – J. Hollého je celkom prirodzené a legitímne. Diskutabilné je však nejasné a nepresné používanie pojmu obrodenecká epocha ako protiklad („vývinová antitéza“) barokovej epochy. V týchto súvislostiach je oveľa vhodnejšie používanie opozície barok – osvietenstvo, ktorá je priehľadná a vystihuje práve svetonázorové a filozofické dimenzie „eschatologických“ básnických textov. Rovnako schematicky a priveľmi zjednodušujúco vyznieva konštatovanie, že: „... Katolícky spevník (najmä jeho druhá rýmovaná edícia) je zreteľným návratom pred klasicizmus“ (s. 24). Myslím si, že v tomto prípade je treba uvažovať skôr o akomsi „účelovom invariante“ a špecifických znakoch duchovnej piesne, ktoré síce môžu mať individuálne a literárnohistorické črty, ale primárne sú účelovo zamerané a písané tak, aby v zhudobnenej podobe plnili svoju funkciu počas náboženských obradov.

V ďalších troch kapitolách sa dostáva do popredia tvorba J. Kollára, tá sa najprv konfrontuje s veršami B. Tablica, ktorý predstavuje výrazný typ osvietenského vzdelanca (farár, bás-